

ANALIZA RAZVOJNIH TENDENCIJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U REPUBLICI SRBIJI

Jelena Nikolić¹

¹ Visoka poslovna škola strukovnih studija, Leskovac

Korespodencija: jelenablance@yahoo.com

Vrsta rada: Pregledni rad

Primljen: 11.06.2017; Prihvaćen: 15.11.2017

Rezime. Mala i srednja preduzeća su nosioci ekonomskog razvoja. Njihova uloga u privredi jedne zemlje je jako bitna, a posebno je važna u zemljama u razvoju. Ova preduzeća su značajan deo ekonomskih reformi, pokretači oporavka privrede i motor njenog daljeg razvoja i rasta. Zbog višestrukog značaja ovog sektora, cilj ovog rada jeste da utvrdi stanje i analizira razvojne tendencije malih i srednjih preduzeća u Republici Srbiji.

Ključne reči: mala preduzeća, srednja preduzeća, Republika Srbija

1. Uvod

"Sektor malih i srednjih preduzeća predstavlja značajan privredni segment nacionalne ekonomije, i to iz više razloga, najpre zbog preduzetničkog delovanja, a potom i zbog doprinosa podizanju ukupnog nivoa konkurentnosti nacionalne ekonomije, što se posledično i pozitivno odražava na sve sfere društvenog života". [Krstić i dr., 2016, 51] Mala i srednja preduzeća "ostvaruju najveći doprinos povećanju zaposlenosti, bruto dodate vrednosti i prometa zbog čega se smatraju okosnicom rasta i razvoja nacionalnih ekonomija". [Erić i dr., 2012, 1] "Ona povećavaju stepen i

obim korišćenja novih resursa jedne privrede, uz visok stepen fleksibilnosti. Promovišu privatnu svojину i preduzetničke veštine". [Ožegović & Pavlović, 2012, 83]

Mala i srednja preduzeća značajan su ekonomski faktor razvoja srpske ekonomije, a u njima se vidi i značajan potencijal za dalji rast i razvoj. Ovaj sektor u Republici Srbiji kreće da se razvija i napreduje krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina XX veka. Ali tek nakon 2000. godine, sektor malih i srednjih preduzeća u Republici Srbiji kreće da jača i podiže svoju konkurentnost, a razlog leži u poboljšanju opštih uslova privređivanja i preduzetim stimulativnim merama i aktivnosti

od državnog do lokalnog nivoa. Tada je Vlada Državne zajednice Srbije i Crne Gore usvojila Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva za period od 2003. do 2008. godine. Strategija je sadržala buduće smernice i preporuke za dalji rast i razvoj ovog sektora. Ali posledice svetske ekonomske krize odražavaju se 2009. godine na ekonomske i finansijske tokove u Republici Srbiji, što je otežalo i usporilo rast malih i srednjih preduzeća. Blagi oporavak domaće privrede dešava se tokom 2010. i 2011. godine. Međutim, već 2012. godine se problemi ponovo vraćaju. Mali rast i razvoj srpske ekonomije je zaustavljen, jer se ponovo javljaju tendencije ka recesiji. Popravljanje makroekonomskih uslova tokom 2015. godine rezultat je "intenziviranja ukupnih ekonomskih tokova, ostvarenih u uslovima sprovođenja mera fiskalne konsolidacije i strukturnih reformi". [APR, 2015, 5].

2. Kriterijumi diferenciranja malih i srednjih preduzeća

Razvstavanje preduzeća prema veličini vrši se prema različitim kriterijumima. Tako, neki kriterijumi uzimaju u obzir različite pokazatelje i različite granične vrednosti tih pokazatelja u različitim privrednim granama ili kombinaciju više pokazatelja.

Vlada Velike Britanije je formirala Boltonov Komitet u cilju razvrstavanja preduzeća prema veličini. Ovaj Komitet je doneo odluku o formiranju dve definicije malih preduzeća: statistička i ekonomska. Statistička definicija određuje veličinu preduzeća u zavisnosti od sektora kom pripada. Ovo iz razloga što je u nekim sektorima realnije utvrditi i razvrstati preduzeća prema broju zaposlenih, a u drugim sektorima prema ukupno ostvarenom prihodu (Tabela br. 1). "Prema ekonomskim, kvalitativnim merama, mala preduzeća su ona koja imaju relativno mali udeo na tržištu, kojima vlasnici upravljaju lično i koja su nezavisna, jer nisu deo nekog većeg preduzeća". [Deakins & Frell, 2012, 30] Ali ovako formulisane definicije Boltonovog Komiteta su pretrpele jake kritike. Razlog leži, pre svega, u njihovoj neusklađenosti. Naime, nije realno da malim preduzećem upravlja vlasnik (ekonomska definicija), a da to isto preduzeće ima do 200 zaposlenih, kao što je slučaj u sektoru proizvodnje (statistička definicija). Praksa pokazuje da kada raste broj zaposlenih u preduzeću, vlasnik postepeno prebacuje deo svojih obaveza i odgovornosti na menadžere. To se dešava već kada preduzeća zapošljavaju oko dvadesetak radnika, pa su otuda i nastale kritike Boltonovih definicija.

Tabela broj 1. Kriterijumi statističke definicije prema Boltonovom Komitetu

Sektor	Kriterijum
Proizvodnja	200 ili manje zaposlenih
Gradjevinarstvo, vađenje ruda i kamena	25 ili manje zaposlenih
Maloprodaja i razne usluge	Promet od 50.000 funti ili manje
Motorna vozila	Promet od 100.000 funti ili manje
Veleprodaja	Promet od 200.000 funti ili manje
Drumski transport	5 vozila ili manje
Ketering	Sva preduzeća, osim onih koja imaju više predstavništava ili kojima upravljaju pivare

* [Prilagodjeno prema Deakins & Freel, 2012, 30]

Američki komitet za privredni razvoj preporučio je korišćenje svog kriterijuma za razvrstavanje preduzeća prema veličini. Naime, kriterijum ovog komiteta predstavlja kombinovanje više pokazatelja. Tako, da bi se preduzeće smatralo malim mora da ispuni dva od sledeća četiri kriterijuma:

1. "vlasnik preduzeća samostalno upravlja i rukovodi preduzećem,
2. kapital za poslovanje preduzeća obezbeđuje pojedinac ili mala grupa ljudi,
3. preduzeće je lokalno po svojim poslovima, a radnici i menadžeri pripadaju lokalnoj zajednici,
4. prema osnovnim indikatorima veličine, preduzeće je manje od drugih preduzeća koja posluju u istoj grani" [Brandburd & Ross, 1989, 258].

Evropska Unija, takođe, kombinuje više pokazatelja preduzeća u cilju određivanja njegove veličine. Kriterijum određivanja malih i srednjih preduzeća kombinuje broj zapos-

lenih, godišnji prihod i vrednost imovine. Karakteristike malih preduzeća jesu da imaju manje od 50 zaposlenih, godišnji prihod da bude manji ili jednak 10 miliona evra i imovinu u vrednosti od 10 miliona evra ili manje. Srednja preduzeća imaju sledeća obeležja: manje od 250 zaposlenih, godišnji prihod da bude 50 miliona evra ili manji i imovinu u vrednosti od 43 miliona evra ili manju. [EC, 2011] Pri tome, da bi se preduzeće ubrojalo u grupu malih ili srednjih preduzeća, obavezno mora da ispuni kriterijum broja zaposlenih, i jedan od dva navedena finansijska kriterijuma.

I u Republici Srbiji se koristi praksa kombinovanja više pokazatelja u grupisanju preduzeća prema veličini. Mala preduzeća su ona koja u poslednjoj poslovnoj godini ispunjavaju najmanje dva od sledeća tri kriterijuma: [NSRS, 2013]

1. da je prosečan broj zaposlenih 50,

2. da je poslovni prihod 8.800.000 evra
3. da je prosečna vrednost poslovne imovine 4.400.000 evra.

Srednje preduzeće je pravno lice koje ne prelazi dva od sledećih tri kriterijuma:

1. da je prosečan broj zaposlenih 250,
2. da je poslovni prihod 35.000.000 evra
3. da je prosečna vrednost poslovne imovine 17.500.000 evra.

Vrednost ovih pokazatelja se uzima na dan formiranja finansijskog izveštaja preduzeća.

3. Analiza razvojnih tendencija malih i srednjih preduzeća u Republici Srbiji¹

Analiza razvojnih tendencija malih i srednjih preduzeća u Republici Srbiji u periodu od 2004. godine do 2015. godine urađena je na osnovu podataka iz Saopštenja o poslovanju privrede i Godišnjeg biltena finansijskih izveštaja koje izdaje Agencija za privredne registre Srbije.

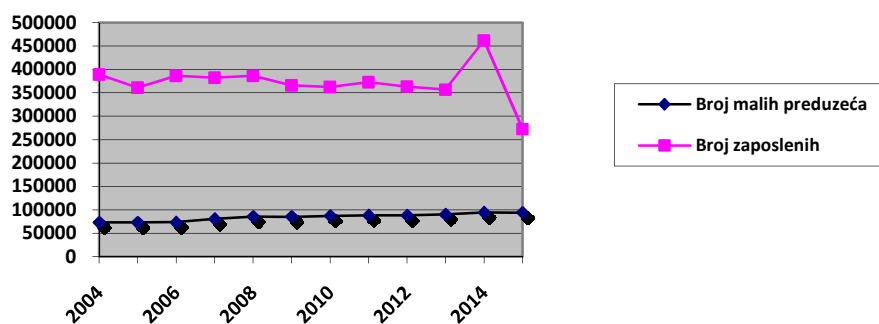
Broj malih preduzeća u periodu od 2004. do 2015. godine pokazuje

trend rasta. Godine 2004. u Republici Srbiji bilo je 73.097 malih preduzeća, dok ih je 2015. godine bilo čak 94.136, odnosno za 28,78% više. Generalno, u posmatranom periodu, u svakoj sledećoj godini je bilo više malih preduzeća u odnosu na njihov broj u prethodnoj godini. Ali broj zaposlenih ne beleži pozitivan trend. Naime, u 2004. godini u malim preduzećima je bilo zaposleno 388.906 ljudi, a u 2015. godini 272.624. Ovo ukazuje na veliki pad za čak 29,90%. Grafički prikaz kretanja broja malih preduzeća i broja radnika u njima prikazan je na slici broj 1.

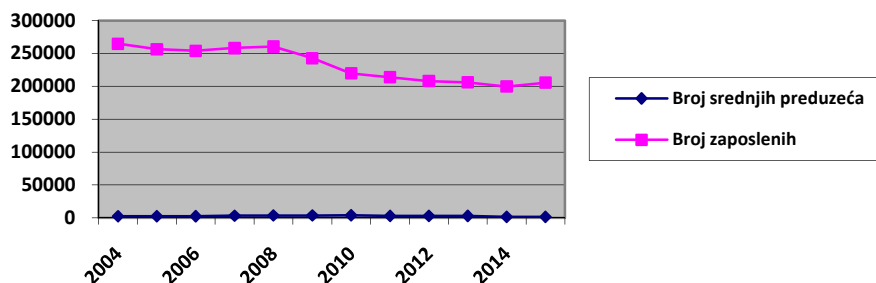
U periodu od 2004. do 2015. godine broj srednjih preduzeća beleži opadajući trend. Godine 2004. bilo ih je 2.121, dok ih je na kraju 2015. godine bilo upola manje, ukupno 1.221. To je smanjenje za čak 42,43%. Nagli pad broja srednjih preduzeća se dešava između 2013. i 2014. godine, kad počinje negativan trend rasta. Takođe i broj zaposlenih se smanjuje u posmatranom periodu za čak 22,39%, jer su 2004. godine srednja preduzeća zapošljavala 264.535 radnika, a 2015. godine 205.304. Grafički prikaz broja srednjih preduzeća i njihovog broja zaposlenih prikazan je na slici broj 1.

Tabela broj 1. Kretanje broja malih i srednjih preduzeća i broja zaposlenih

Godina	Broj privrednih društava		Broj zaposlenih	
	Mala preduzeća	Srednja preduzeća	Mala preduzeća	Srednja preduzeća
2004	73.097	2.121	388.906	264.535
2005	72.888	2.288	360.992	256.460
2006	73.549	2.412	386.296	253.898
2007	80.671	3.078	382.168	257.996
2008	85.389	3.520	386.005	260.409
2009	85.198	3.499	365.788	242.565
2010	87.284	2.870	362.306	219.456
2011	88.306	2.751	372.573	213.591
2012	88.354	2.866	363.285	207.936
2013	90.597	2.846	356.699	205.916
2014	94.746	1.225	461.623	199.576
2015	94.136	1.221	272.624	205.304

Slika broj 1. Grafički prikaz kretanja broja malih preduzeća i zaposlenih u periodu 2004.-2015.

Slika broj 2. Grafički prikaz kretanja broja srednjih preduzeća i zaposlenih u periodu 2004.-2015.

Tabela broj 2. prikazuje kretanje prihoda od prodaje, ukupnih prihoda i neto dobiti malih preduzeća u periodu od 2004. do 2015. godine. Kao što se vidi, prihodi od prodaje i ukupni prihodi beleže rast u posmatranom periodu, izuzev 2009. i 2013. godine kada je došlo do pada njihovih

vrednosti. Tako je 2015. godine ostvaren za 112,59% veći prihod od prodaje u odnosu na 2004. godinu, odnosno, za 111,87% veći ukupan prihod. Neto dobitak je oscilirao u posmatranom periodu. Bitno je da je 2015. godini bio za 195,09% veći u odnosu na 2004. godinu.

Tabela broj 2. Prihodi i neto dobitak malih preduzeća (u 000 dinara)

Godina	Prihodi od prodaje	Ukupni prihodi	Neto dobitak
2004	1.009.290.212	1.057.153.518	42.079.520
2005	1.092.547.386	1.146.074.941	62.805.557
2006	1.446.750.132	1.529.494.045	98.229.544
2007	1.532.651.392	1.604.033.069	107.096.160
2008	1.653.689.517	1.733.801.501	103.137.797
2009	1.496.234.594	1.565.772.618	82.300.414
2010	1.710.778.491	1.804.014.954	97.193.138
2011	1.955.365.105	2.085.040.388	135.804.090
2012	2.011.754.369	2.126.485.774	120.761.115
2013	1.960.098.839	2.061.160.111	112.479.907
2014	2.012.063.498	2.112.620.932	111.591.996
2015	2.145.660.694	2.239.782.286	124.171.881

Tabela broj 3. prikazuje kretanje prihoda od prodaje, ukupnih prihoda i neto dobiti srednjih preduzeća u periodu od 2004. do 2015. godine. Prihodi od prodaje su konstantno rasli u svakoj godini, izuzev 2009. kada beleže manji pad. Tako je na kraju 2015. godine prihod od prodaje iznosio 1.749.881.477, što je za 212,98%

više u odnosu na 2004. godinu. Ukupan prihod je takođe zabeležio rast za 209,62%. Vrednost neto dobitka srednjih preduzeća je drastično oscilirala u navedenom periodu. Ali raduje činjenica da je na kraju 2015. godine uočeno povećanje za 484,63% u odnosu na početno posmatrano stanje.

Tabela broj 3. Prihodi i neto dobitak srednjih preduzeća (u 000 dinara)

Godina	Prihodi od prodaje	Ukupni prihodi	Neto dobitak
2004	559.101.267	595.191.066	17.467.290
2005	594.262.795	636.886.362	29.002.799
2006	784.113.966	850.775.756	53.230.138
2007	1.095.811.037	1.187.943.490	80.330.165
2008	1.265.754.187	1.371.816.842	72.414.025
2009	1.152.569.028	1.235.836.489	58.119.819
2010	1.229.377.066	1.317.762.043	61.829.295
2011	1.334.672.895	1.427.833.798	76.269.445
2012	1.451.899.616	1.545.541.140	81.814.991
2013	1.458.893.848	1.541.119.543	71.826.113
2014	1.619.690.563	1.724.154.596	72.443.612
2015	1.749.881.477	1.842.857.977	102.119.870

Prihodi od prodaje su, između ostalog, određeni kvalitetom donetih odluka od strane menadžera u oblasti marketinga u malim i srednjim preduzećima, a od njih direktno zavise ukupni prihodi i neto dobitak. Analizom njihovih kretanja u periodu od 2004. do 2015. godine može se zaključiti da imaju pozitivan trend, jer su sve kategorije zabeležile rast, što navodi na zaključak da su odluke menadžera u oblasti marketinga donete pravovremeno i tačno.

Tabela broj 4. prikazuje kretanje pokazatelja produktivnosti malih preduzeća. Poslovni prihod po zaposlenom, ukupan prihod po zaposlenom i neto dobitak po zaposlenom u periodu od 2004. do 2015. godine pokazuju oscilacije. Najveće oscilacije se dešavaju 2014. i 2015. godine. Sve kategorije 2014. godine beleže nagli pad svojih vrednosti u odnosu na predhodnu godinu, a onda tokom 2015. godine rastu. Poslovni prihodi po

zaposlenom su tako 2015. godine zaposlenom 202,24% i neto dobitak bili veći za 203,27% u odnosu na po zaposlenom 320,95% veći. 2004. godinu, ukupni prihodi po

Tabela broj 4. Produktivnost malih preduzeća (u 000 dinarima)

Godina	Poslovni prihod po zaposlenom	Ukupan prihod po zaposlenom	Neto dobitak po zaposlenom
2004	2.595.203	2.718.275	108.200
2005	3.026.514	3.174.793	173.980
2006	3.745.185	3.959.384	254.286
2007	4.010.413	4.197.194	280.233
2008	4.284.114	4.491.656	267.193
2009	4.090.442	4.280.547	224.995
2010	4.721.916	4.979.258	268.263
2011	5.248.274	5.596.327	364.503
2012	5.537.675	5.853.492	332.414
2013	5.495.106	5.778.429	315.335
2014	4.358.672	4.576.507	241.738
2015	7.870.402	8.215.646	455.469

Tabela broj 5. prikazuje kretanje pokazatelja produktivnosti srednjih preduzeća. Na osnovu podataka možemo videti da se produktivnost srednjih preduzeća merena prihodom po zaposlenom povećala za 303,28% u odnosu na početak posmatranja. Takođe raste i

ukupan prihod po zaposlenom za 298,95%. Neto dobitak po zaposlenom je izrazito oscilirao tokom perioda od 2004. do 2015. godine, ali posmatrajući vrednosti na početku i kraju ovog perioda, uočava se rast za 653,31%.

Tabela broj 5. Produktivnost srednjih preduzeća (u 000 dinarima)

Godina	Poslovni prihod po zaposlenom	Ukupan prihod po zaposlenom	Neto dobitak po zaposlenom
2004	2.113.525	2.249.952	66.030
2005	2.317.175	2.483.375	113.089
2006	3.088.303	3.350.856	209.652
2007	4.247.395	4.604.504	311.362
2008	4.860.639	5.267.932	278.078
2009	4.751.588	5.094.867	239.605
2010	5.601.930	6.004.675	281.739
2011	6.248.732	6.684.897	357.082
2012	6.982.435	7.432.773	393.462
2013	7.084.897	7.484.214	348.812
2014	8.115.658	8.639.087	362.987
2015	8.523.367	8.976.240	497.408

Tabela broj 6. prikazuje ekonomičnost malih preduzeća. Poslovna ekonomičnost je količnik između poslovnih prihoda² i poslovnih rashoda. Analizom poslovne ekonomičnosti malih preduzeća, može se uočiti da su u posmatranom periodu zabeležene oscilacije. Ona raste sve do 2008. godine kada se beleži pad njene vrednosti, zatim ponovo počinje da raste, sve do 2008. kada se ponovo dešava pad. Do kraja posmatranog perioda poslovna ekonomičnost

malih preduzeća raste i na višem je nivou u odnosu na početak posmatranja. Ukupna ekonomičnost je količnik između ukupnih prihoda³ i ukupnih rashoda. Kao što se iz tabele broj 6 vidi ukupna ekonomičnost malih preduzeća se povećavala sve do 2007. godine, a posle toga se smanjuje. To znači da su se u malim preduzećima ukupni rashodi brže povećavali od ukupnih prihoda, što ukazuje da odluke menadžera koji su ih donosili nisu bile dobre.

Tabela broj 6. Ekonomičnost malih preduzeća

Godina	Poslovni rashodi	Poslovna ekonomičnost	Ukupni rashodi	Ukupna ekonomičnost
2004	987.883.273	1,02	1.050.643.100	1,01
2005	1.051.533.499	1,04	1.126.323.007	1,02
2006	1.389.897.452	1,04	1.470.880.154	1,04
2007	1.464.236.224	1,05	1.531.969.957	1,05
2008	1.581.490.520	1,05	1.691.436.060	1,03
2009	1.453.137.470	1,03	1.553.843.044	1,01
2010	1.652.289.921	1,04	1.834.613.939	0,98
2011	1.888.154.713	1,04	2.071.454.490	1,01
2012	1.940.571.129	1,04	2.159.872.711	0,98
2013	1.898.562.363	1,03	2.064.985.869	0,99
2014	1.904.514.077	1,05	2.079.583.779	1,01
2015	2.023.533.465	1,06	2.165.563.796	1,03

Tabela broj 7. prikazuje ekonomičnost srednjih preduzeća. Poslovna ekonomičnost srednjih preduzeća je beležila rast do 2009. godine, a onda se smanjuje do 2014. godine kada ponovo počinje da raste.

Ukupna ekonomičnost srednjih preduzeća takođe ima oscilacije, a razlog jesu dramatične oscilacije ukupnih rashoda, dok su se ukupni prihodi konstantno povećavali.

Tabela broj 7. Ekonomičnost srednjih preduzeća

Godina	Poslovni rashodi	Poslovna ekonomičnost	Ukupni rashodi	Ukupna ekonomičnost
2004	565.914.826	0,99	613.649.328	0,97
2005	586.914.764	1,01	642.959.685	0,99
2006	770.097.020	1,02	837.575.759	1,02
2007	1.061.243.562	1,03	1.151.687.454	1,03
2008	1.221.900.609	1,04	1.368.430.867	1,00
2009	1.120.756.741	1,03	1.259.430.528	0,98
2010	1.181.666.581	1,04	1.322.969.381	1,00
2011	1.280.727.493	1,04	1.413.057.590	1,01
2012	1.386.013.936	1,05	1.530.526.227	1,01
2013	1.403.635.808	1,03	1.525.084.540	1,01
2014	1.557.752.935	1,03	1.733.612.677	0,99
2015	1.673.867.947	1,04	1.788.567.050	1,03

Tabela broj 8. prikazuje ratio zaduženosti malih preduzeća. Koeficijent zaduženosti pokazuje do koje se mere preduzeće finansira iz tuđih izvora sredstava. Izračunava se kao učešće pozajmljenih sredstava u ukupnim sredstvima. Kao što se iz tabele broj 8. može videti u periodu od 2004. do 2015. godine nije došlo do značajnijih

promena u sopstvenim i ukupno pozajmljenim sredstvima. Tako, ratio zaduženosti malih preduzeća u posmatranom periodu nije pokazivao značajne oscilacije, ali je relativno visok (uvek iznad 60%), jer po pravilu za dobro funkcionisanje preduzeća koeficijent zaduženosti treba da bude 50% ili manji.

Tabela broj 8. Ratio zaduženosti malih preduzeća

Godina	Dugoročne obaveze	Kratkoročne obaveze	Ukupna sredstva	Ratio zaduženosti
2004	99.149.892	539.491.149	964.825.130	66,19%
2005	145.644.700	615.461.828	1.170.423.165	65,03%
2006	197.042.238	741.492.872	1.493.142.496	62,86%
2007	167.263.815	772.589.762	1.424.337.067	65,99%
2008	225.205.083	934.026.315	1.715.079.184	67,59%
2009	229.675.995	981.837.115	1.822.559.699	66,42%
2010	399.022.275	1.371.278.037	2.715.500.079	65,19%
2011	437.591.521	1.603.997.210	3.113.857.838	65,56%
2012	599.171.873	1.737.957.920	3.689.249.253	63,35%
2013	511.847.611	1.821.998.197	3.663.034.614	63,71%
2014	413.696.802	1.125.668.067	2.306.469.205	66,74%
2015	398.162.674	1.112.724.065	2.315.621.661	65,24%

Tabela broj 9. prikazuje ratio zaduženosti srednjih preduzeća. Iz tabele se može zapaziti da se učešće pozajmljenih sredstava u ukupnim sredstvima u posmatranom periodu povećalo sa 47,30% na 64,42%. To znači da se iz godine u godinu

povećavala zaduženost srednjih preduzeća, odnosno povećava se finansijski rizik da preduzeće neće biti u mogućnosti da vrati pozajmljena sredstva.

Tabela broj 9. Racio zaduženosti srednjih preduzeća

Godina	Dugoročne obaveze	Kratkoročne obaveze	Ukupna sredstva	Racio zaduženosti
2004	63.494.276	279.849.230	725.851.133	47,30%
2005	82.481.532	328.948.203	834.101.973	49,32%
2006	122.168.807	401.765.629	1.039.864.719	50,38%
2007	328.040.877	621.694.561	1.690.509.299	56,18%
2008	357.139.550	775.886.816	1.929.367.228	58,72%
2009	395.673.302	860.952.973	2.083.843.970	60,30%
2010	304.794.921	771.603.920	1.752.311.826	61,42%
2011	310.307.606	800.025.182	1.839.795.890	60,35%
2012	282.873.873	817.643.011	1.842.834.361	59,71%
2013	373.422.640	918.649.322	2.104.300.060	61,40%
2014	354.001.163	930.016.953	1.952.369.025	65,76%
2015	408.582.454	978.263.626	2.152.540.091	64,42%

Tabela broj 10. prikazuje racio sigurnosti malih preduzeća. Ovaj racio predstavlja odnos sopstvenog prema pozajmljenom kapitalu. U periodu od 2004. do 2015. godine

racio sigurnosti malih preduzeća je konstantno bio ispod 1, a to dovodi do zaključka da su mala preduzeća imala nedovoljnu sigurnost.

Tabela broj 10. Racio (koeficijent) sigurnosti malih preduzeća

Godina	Kapital	Pozajmljeni izvori finansiranja	Racio sigurnosti
2004	322.259.196	638.641.041	0,5
2005	404.466.535	761.106.528	0,53
2006	549.641.991	938.535.110	0,58
2007	479.296.176	939.853.577	0,50
2008	550.080.884	1.159.231.398	0,47
2009	600.138.162	1.211.513.110	0,49
2010	928.696.256	1.770.300.312	0,52
2011	1.049.865.538	2.041.588.731	0,51
2012	1.331.671.402	2.337.129.793	0,56
2013	1.302.578.771	2.333.845.808	0,55
2014	949.829.520	1.539.364.869	0,61
2015	978.465.469	1.510.886.739	0,64

Tabela broj 11. prikazuje racio sigurnosti srednjih preduzeća. Koeficijent sigurnosti srednjih

preduzeća je 2004. i 2005. godine bio iznad 1, i tada su preduzeća imala sigurnost iznad normalne.

Međutim, taj period je kratko trajao, pa već 2006. godine srednja preduzeća imaju nedovoljnu sigurnost u svom poslovanju. Taj trend traje do kraja posmatranog perioda.

Tabela broj 11. Racio (koeficijent) sigurnosti srednjih preduzeća

Godina	Kapital	Pozajmljeni izvori finansiranja	Racio sigurnosti
2004	378.738.880	343.343.506	1,10
2005	418.266.318	411.429.735	1,01
2006	509.842.349	523.934.436	0,97
2007	730.954.921	949.735.438	0,76
2008	782.654.517	1.133.026.366	0,69
2009	813.321.812	1.256.626.275	0,64
2010	660.987.229	1.076.398.841	0,61
2011	713.997.375	1.110.332.788	0,64
2012	721.856.055	1.100.516.884	0,65
2013	789.092.990	1.292.071.962	0,61
2014	797.173.933	1.284.018.116	0,62
2015	909.608.749	1.386.846.080	0,65

Tabela broj 12. prikazuje koeficijent obrta ukupne imovine malih i srednjih preduzeća. Ovaj koeficijent govori koliko puta se ukupna imovina preduzeća obrne tokom jedne godine. Izračunava se kao količnik između ukupnih prihoda⁴ i ukupnih sredstava⁵ preduzeća. Koeficijent obrta ukupne imovine malih preduzeća je

do 2009. godine bio iznad 1, ali onda kreće da opada. Obzirom na to da je koeficijent obrta ukupnih sredstava sintetički pokazatelj, treba preispitati šta se dešava sa efikasnošću upravljanja pojedinim sredstvima. U srednjim preduzećima koeficijent obrta ukupne imovine tokom čitavog perioda bio je konstantno ispod 1.

Tabela broj 12. Koeficijent obrta ukupne imovine malih i srednjih preduzeća

Godina	Koeficijent obrta ukupne imovine malih preduzeća	Koeficijent obrta ukupne imovine srednjih preduzeća
2004	1,09	0,81
2005	1,32	0,76
2006	1,02	0,81
2007	1,58	0,7
2008	1,01	0,71
2009	0,9	0,59
2010	0,66	0,75
2011	0,73	0,77
2012	0,57	0,83
2013	0,56	0,73
2014	0,91	0,88
2015	0,96	0,85

Tabela broj 13. prikazuje kretanje koeficijenta obrta ukupnih obrtnih sredstava malih i srednjih preduzeća. Ovaj koeficijent pokazuje uspešnost upravljanja obrtnim sredstvima preduzeća, odnosno pokazuje koliko su prosečno puta u toku godine obrtna sredstva korišćena za plaćanje troškova i

rashoda. Izračunava se kao količnik između ukupnih rashoda⁶ i vrednosti obrtnih sredstava. Kod malih preduzeća ovaj koeficijent je u opadanju sve do 2014. godine, kada počinje da raste. Srednja preduzeća imaju manje oscilacije ovog koeficijenta tokom posmatranog perioda.

Tabela broj 13. Koeficijent obrta ukupnih obrtnih sredstava malih i srednjih preduzeća

Godina	Obrtna sredstva malih preduzeća	Koeficijent obrta ukupnih obrtnih sredstava malih preduzeća	Obrtna sredstva srednjih preduzeća	Koeficijent obrta ukupnih obrtnih sredstava srednjih preduzeća
2004	492.947.451	2,13	260.673.764	2,35
2005	591.381.391	1,90	310.857.008	2,06
2006	740.699.827	1,98	413.874.948	2,02
2007	801.278.465	1,91	660.997.456	1,74
2008	933.920.933	1,81	770.596.669	1,77
2009	972.548.773	1,59	809.880.080	1,55
2010	1.282.313.157	1,43	766.783.688	1,72
2011	1.415.479.307	1,46	839.996.665	1,68
2012	1.717.428.265	1,25	844.882.785	1,81
2013	1.745.848.836	1,18	844.263.780	1,80
2014	1.159.140.359	1,79	857.034.376	2,02
2015	1.157.139.042	1,87	936.020.781	1,91

Tabela broj 14. prikazuje koeficijent obrta zaliha u malim i srednjim preduzećima. Pokazuje koliko se prosečno puta zalihe realizuju i reprodukuju u toku jedne godine. Izračunava se kao količnik između prihoda od prodaje i vrednosti zaliha. Mala preduzeća su zabeležila pad ovog koeficijenta

sa 5,82 2004. godine, na 5,23 2015. godine. Drugačija situacija je kod srednjih preduzeća gde se vrednost ovog koeficijenta povećala sa 5,77 na 5,96. To znači da je preduzeće moralo da investira u zalihe 1 dinar da bi u toku 2015. godine ostvarilo 5,96 dinara cene koštanja realizovanih proizvoda.

Tabela broj 14. Koeficijent obrta zaliha malih i srednjih preduzeća

Godina	Zalihe malih preduzeća	Koeficijent obrta zaliha malih preduzeća	Zalihe srednjih preduzeća	Koeficijent obrta zaliha srednjih preduzeća
2004	173.298.033	5,82	96.746.024	5,77
2005	217.257.174	5,02	116.048.070	5,12
2006	256.819.794	5,63	140.435.739	5,58
2007	277.971.086	5,51	233.511.656	4,69
2008	324.788.445	5,09	242.870.630	5,21
2009	321.408.889	4,65	234.652.055	4,91
2010	368.806.396	4,63	235.784.330	5,21
2011	427.628.323	4,57	245.750.573	5,43
2012	425.086.258	4,73	241.740.215	6,00
2013	433.219.482	4,52	240.671.845	6,06
2014	394.086.612	5,10	271.265.483	5,97
2015	409.925.648	5,23	293.398.496	5,96

Zaključak

Stanje sektora malih i srednjih preduzeća u Republici Srbiji nije na zavidnom nivou. Analizom njihovih ostvarenih rezultata u prethodnom periodu došlo se do zaključka da su u svom poslovanju imala manje ili veće oscilacije, a jedan od uzroka jesu nestabilnih uslova poslovanja na tržištu. Ono što je dobro jeste da su mnogi analizirani pokazatelji i pored drastičnih promena tokom perioda, na kraju istog zabeležili rast u odnosu na početno analizirano stanje. Važno je da perspektive za razvoj malih i srednjih preduzeća u Republici Srbiji postoje, samo je potrebno raditi na unapredjenju stimulansa za njihovo osnivanje, rast i razvoj. Vlada Republike Srbije usvojila je Strategiju za podršku razvoja

malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine, kao okvir politike razvoja malih i srednjih preduzeća. Sprovedjenje ove strategije pomaže Akcioni plan. Takođe je potrebno kreirati nove podsticajne politike za podršku razvoja ovog sektora. Ove politike se mogu sagledati kroz smanjenje poreskog opterećenja i lokalnih komunalnih taksi, pomoć pri obezbeđivanju potrebnih lokacija i infrastrukture. Značajnu pomoć pri osnivanju ili razvoju malih i srednjih preduzeća mogu pružiti biznis inkubatori, pa treba raditi na njihovom osnivanju i unapredjenju. Mnogo je načina za pomoć ovom sektoru, a velike su i koristi i prednosti njihovog uspešnog funkcionisanju, tako da

pažnja treba biti usmerena na unapređenju njihovog položaja.

Reference

1. Agencija za privredne registre (APR): Godišnji bilten finansijskih izveštaja 2014. i 2015. godine, Beograd
2. Agencija za privredne registre (APR): Saopštenje o poslovanju privrede u Republici Srbiji od 2004. do 2013. godine, Beograd
3. Brandburd, R. & Ross, D. R. (1989). Can small firms find and defend strategic niches? Atest of the porter hypothesis. *The review of economics and statistics, 258-262.*
4. Deakins, D. & Freel, M. (2012). *Preduzetništvo i male firme*, Beograd, Data status.
5. Erić, D., Beraha I., Đuričin, S., Kecman, N. & Jakšić, B. (2012). *Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji*. Beograd: Privredna komora Srbije.
6. European Commission (EC) (2011). Eurostat - Small and medium - sized enterprises (SMEs), dostupno na http://ec.europa.eu/eurostat/cportal/layout?p_l_id=54781&p_v_l_s_g_id=0, pristupljeno 30.5.2017.
7. Krstić, M., Skorup, A. & Obradović, I. (2016). Stanje i perspektive razvoja sektora MSP u Srbiji, *Trendovi u poslovanju 7(1), 51-60*
8. Narodna skupština Republike Srbije (NSRS) (2013). Zakon o računovodstvu Republike Srbije, dostupno na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_racunovodstvu.html, pristupljeno 6.6.2017.
9. Ožegović, L. & Pavlović, N. (2012). Menadžment malih i srednjih preduzeća – nosilac razvoja privrede, *Škola biznisa, 1, 74-84*

Analysis of development trends of Small and Medium - sized Enterprises in the Republic of Serbia

Jelena Nikolić,

Higher Business School, Leskovac
mail: jelenablance@yahoo.com

Abstract: Small and medium-sized enterprises are holders of economic development. Their part in one country's economy is very important, especially they're important for countries that are developing. Those sort of enterprises are significant part of economic reforms, driver of economic recovery and the engine of its further development and growth. Because of this sector's importance, finish line of this thesis is to determine and growth. Because of this sector's importance, finish line of this thesis is to determine the condition, and to analyze development trends os small and medium-sized enterprises in the Republic of Serbia.

Keywords: small businesses, medium-sized enterprises, the Republic of Serbia

-
- ¹ Svi podaci u tabelama u nastavku preuzeti su iz dokumenata Saopštenje o poslovanju privrede od 2004. do 2013. i Godišnjeg biltena finansijskih izveštaja 2014. i 2015. godine, koje izdaje Agencija za privredne registre Republike Srbije.
 - ² Poslovno rashodi mali preduzeća prikazani su u tabeli broj 2, a poslovni rashodi srednjih preduzeća u tabeli broj 3.
 - ³ Ukupni prihodi malih preduzeća prikazani su u tabeli broj 2, a ukupni prihodi sednjih preduzeća u tabeli broj 3.
 - ⁴ Ukupni prihodi mali preduzeća prikazani su u tabeli broj 2, a ukupni prihodi srednjih preduzeća u tabeli broj 3.
 - ⁵ Ukupna sredstva malih preduzeća prikazana su u tabeli broj 8, a ukupna sredstva srednjih preduzeća u tabeli broj 9.
 - ⁶ Ukupni rashodi malih preduzeća prikazani su u tabeli broj 6, a ukupni rashodi srednjih preduzeća u tabeli broj 7.